

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури
та методики навчання

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Магістерська робота

зі спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

студента 40-61-2У групи

Навчально-наукового інституту

філології та історії

Кудрявцева Святослава Олеговича

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент

Медвідь Наталія Сергіївна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів.....	8
1.2. Формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.....	16
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗЗСО	30
2.1. Аналіз навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників в аспекті досліджуваної проблеми.....	30
2.2. Психолого-педагогічні особливості сприймання інформації здобувачами освіти старшої ланки.....	34
2.3. Методичні рекомендації щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.....	42
Висновки до розділу 2.....	49
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	56
ДОДАТОК	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. XXI століття ознаменувалося стрімким науково-технічним прогресом, а також інформатизацією всіх галузей суспільства. Ці зміни здійснили вплив на сучасного педагога, мотивуючи його до постійного саморозвитку й самовдосконалення. Щоб уміти мотивувати здобувача освіти до здобуття знань, необхідно самому продемонструвати, що освітній процес є не лише необхідним, а ще й цікавим, сучасним та актуальним. Ці фактори зумовили пошук інноваційних форм і методів навчання.

Широке використання інформаційних технологій у всіх сферах життя людини, великий обсяг інформації, щоденне використання комп'ютерів призвели до того, що навчальний матеріал підручників дуже швидко стає для дітей не цікавим, а подекуди і не актуальним. Сучасні діти більше налаштовані на сприймання інформації із соціальних мереж, електронних пристроїв і додатків, онлайн-платформ тощо. У зв'язку з цим в освітньому процесі слід активно використовувати цифрові технології, але з обов'язковим урахуванням вікових особливостей, здібностей, інтересів кожного учня. Як показує практика, ІТ наразі демонструють високу ефективність, розвивають мотивацію до навчання, сприяють зниженню навантажень, підвищенню пізнавальної активності й творчого потенціалу здобувачів освіти.

З метою стимулювання зацікавленості старшокласників до використання інформаційних технологій в освітньому процесі вчителів необхідно створювати ситуацію новизни, актуальності тощо. Використання інтерактивних додатків для вивчення української мови, як і інших навчальних дисциплін, спонукає до самостійної роботи, застосування нестандартних підходів у досягненні поставлених завдань.

Освітній процес із використанням інформаційних технологій є цікавим і корисним не лише здобувачам освіти, а й педагогам, адже для них це можливість заощадити час на оцінюванні робіт, можливість якісно й за

короткий термін формувати життєві компетентності учнів, що потрібні для їхньої успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Пізнавальну діяльність здобувачів освіти в контексті проблемного та розвивального навчання досліджували А. Алексюк, В. Бондар, М. Махмутов, В. Паламарчук, І. Якиманська та ін. Проблема застосування в освітньому процесі інноваційних технологій відображено в розвідках Ж. Горіної, Г. Дегтярьової, Л. Мацько та ін. У наукових працях цих дослідників висвітлено теоретичні питання розробки й використання програмних засобів ІКТ в освіті. Вчені В. Биков, М. Бухаркіна, Ю. Запорожченко, В. Заседатель, Н. Ладиженська, С. Литвинова та ін. розробляють методологію застосування хмарних технологій в освітньому процесі.

Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що освітні технології швидко змінюються, удосконалюються відповідно до змін у суспільстві. Зважаючи на незначну кількість дослідницьких матеріалів із проблеми застосування інформаційних технологій в освітньому процесі сучасних закладів загальної середньої освіти та, зокрема, на уроках української мови, було обрано тему магістерської роботи.

Мета магістерської роботи полягає в дослідженні сучасних інформаційних технологій як засобу активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти; розробці методичних рекомендацій щодо використання ІТ на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – інформаційно-цифрова компетентність та пізнавальна активність здобувачів освіти старшої ланки на уроках української мови.

Предмет – форми, прийоми й методи використання сучасних інформаційних технологій на уроках української мови.

Мета, об'єкт та предмет дослідження обумовили виконання таких **завдань**:

- проаналізувати сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів;
- дослідити форми й методи формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови в закладах загальної середньої

освіти;

- проаналізувати чинні навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники в аспекті досліджуваної проблеми;
- з'ясувати психолого-педагогічні особливості сприймання інформації здобувачами освіти старшої ланки;
- розробити методичні рекомендації щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Теоретико-методологічною базою магістерського дослідження є праці відомих науковців: К. Баханова, І. Єрмакова, Л. Сохань (компетентнісно орієнтоване навчання), О. Пометун, А. Пироженко (інтерактивні технології), П. Гальперина, В. Давидова, Л. Занкова А. Леонтьєва (діяльнісний підхід) та ін. Дослідженням у галузі інформаційної компетентності присвячені роботи Н. Баловсяк, І. Васильківа, Н. Гендіної, С. Лугової, Н. Кутненко, Н. Насирової, О. Пометун, Г. Труханенко та ін.

Методи дослідження. Під час написання магістерської роботи були використані такі методи: *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної, навчально-методичної літератури та програмно-методичних матеріалів із проблеми дослідження; методи навчальної та комп'ютерної лексикографії; *емпіричні*: анкетування педагогів, педагогічний експеримент для з'ясування рівнів і показників обізнаності вчителів-словесників з ІТ, сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів; *статистичні*: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних із метою перевірки ефективності розробленої методики використання інформаційних технологій на уроках української мови в старших класах.

Наукова новизна магістерського дослідження. У магістерській роботі досліджені сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів; розроблено конкретні методичні рекомендації щодо їх використання на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Практична значущість дослідження. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані під час вивчення курсу сучасної української мови та методики її викладання в закладах вищої освіти, української мови в закладах загальної середньої освіти різних типів (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях), а також під час укладання спецкурсів і факультативів із сучасної української мови.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи відображені у формі доповідей на науково-практичних конференціях різних рівнів, на щорічних звітних наукових конференціях, семінарах молодих учених Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка впродовж 2022-2023 рр.

Публікації. Основні положення і висновки магістерської роботи відображені у збірнику наукових праць:

Кудрявцев С. О. Використання інформаційних технологій на уроках української мови. *Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки* : зб. наукових праць викладачів і студентів. Глухів. 2023. Випуск 11. С. 382-385.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 110 позиції, та додатку.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її наукову значущість та новизну, теоретичне і практичне значення результатів дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету і методи дослідження; сформульовано завдання магістерської роботи.

У **першому розділі «Теоретичні основи дослідження»** проаналізовано сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів; досліджено форми й методи формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

У другому розділі «**Особливості використання інформаційних технологій на уроках української мови в старших класах ЗЗО**» розглянуто можливості й особливості використання результатів магістерської роботи в освітньому процесі ЗЗО; подано результати аналізу навчальних програм, підручників, навчально-методичних посібників щодо наявності матеріалів за темою магістерської роботи; з'ясовано психолого-педагогічні особливості сприймання інформації здобувачами освіти старшої ланки; проаналізовано рівень обізнаності вчителів-словесників із можливостями використання ІТ; запропоновано методичні рекомендації щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (на уроках української мови і в позакласній роботі).

У **висновках** подано систематизовані й узагальнені результати дослідження за визначеними проблемами.

У **додатку** подано анкету для вчителів за темою дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів

Інформаційні технології (ІТ) – це широке поняття, яке охоплює використання комп'ютерів, програмного забезпечення, мереж, інтернету та інших засобів для збору, обробки, зберігання, передачі та аналізу інформації. Це сукупність методів, інструментів і ресурсів, що використовуються для обробки та управління інформацією в різних сферах життя, таких як бізнес, наука, медицина, освіта та багато інших, для полегшення роботи, збільшення продуктивності та зручності взаємодії з інформацією [57].

Інформаційні технології мають значний вплив на освітній процес. Вони відкривають безліч можливостей для поліпшення якості навчання та забезпечення доступу до освіти для більш широкого кола людей. Ось кілька способів, які використовуються ІТ в освітньому процесі:

- електронні ресурси: веб-сайти, електронні підручники, відеоуроки, онлайн-курси тощо дозволяють здобувачам освіти мати доступ до актуальної та різноманітної інформації;
- дистанційне навчання: ІТ дозволяють проводити уроки та курси онлайн, що робить навчання доступним у будь-який час та з будь-якої частини світу;
- інтерактивність: ІТ можуть створювати інтерактивне навчальне середовище через використання віртуальних уроків, симуляцій, ігор та інтерактивних завдань;
- адаптивність: системи навчання, які використовують штучний інтелект, можуть адаптуватися до індивідуальних потреб учнів, розробляючи персоналізовані завдання та матеріали;
- колаборація та комунікація: ІТ забезпечують засоби для співпраці

між учнями та вчителями через відеоконференції, спільне редагування документів тощо;

- - оцінювання: ІТ дозволяють проводити онлайн-тести, оцінювання та збір даних про успішність учнів для аналізу прогресу, оцінювання індивідуальної освітньої траєкторії та покращення навчання.

Отже, використання інформаційних технологій в освіті має великий потенціал для зростання якості навчання, доступності та інноваційного розвитку освітніх програм.

Досвід роботи учителів-практиків над проблемою використання ІТ на уроках української мови свідчить про переваги їх застосування: це і додатковий матеріал до підручників, що дозволяє розширити кругозір учнів, і швидкий контроль їх знань, і нова цікава інформація, що підвищує пізнавальні інтереси здобувачів освіти, і ефективніші умови для проведення індивідуальної, фронтальної і групової форм діяльності.

Інформаційно-комунікативні технології застосовуються на всіх етапах уроку: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, узагальнення, контролю знань, умінь і навичок. Здебільшого використовуюся такі форми подання матеріалу та оцінювання знань за допомогою інформаційних технологій: інформаційно-навчальні програми, тести, проєкти, наочні посібники, слайдові презентації, відеоуроки тощо. Можливості мультимедіа роблять уроки української мови яскравими, цікавими, ефективними [57].

Наочна основа уроку дозволяє зробити звичайні навчальні заняття видовищними і такими, що легко запам'ятовуються. Комп'ютерні інформаційні технології дають можливість підготувати презентацію ілюстративного та інформаційного матеріалу (набір слайдів-ілюстрацій, репродукцій, фотографій, роздаткового та довідкового матеріалу, які виконують функцію коментарів для роботи на уроці).

Учні за урок можуть не лише ознайомитися з мовним матеріалом, а й переглянути уривки відеоуроків, прослухати аудіозаписи, побувати на екскурсії в музеях, театрах, спектаклях, концертах. Досвідчений учитель може перетворити презентацію на захоплюючий спосіб залучення учнів до освітньої діяльності, проявити свою творчість, індивідуальність, уникнути формального підходу до проведення уроків. Презентація може стати своєрідним планом уроку, його логічною структурою, відображенням найцікавіших моментів теми.

Комп'ютерні технології представляють широкі можливості як для вчителя у процесі підготовки та проведення уроків, так і для розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти, організації їх самостійної пізнавальної діяльності.

Групова творча діяльність захоплює дітей, поєднує їхні інтереси, вчить толерантності. Вони набувають навичок спілкування, співробітництва, саморегуляції поведінки в колективі. Робота онлайн у мікрогрупах створює умови психологічного комфорту, допомагає долати невпевненість, вселяє почуття взаємної зацікавленості, вчить вільно висловлювати свої думки, відстоювати свою позицію, слухати думку інших. Вони вчаться ставити собі мету, визначати способи її досягнення, прогнозувати результат і самостійно діяти за наміченою програмою [81, с. 112].

На основі проєктних, дослідницьких, творчих робіт учнів із використанням комп'ютерних технологій можна проводити науково-практичні конференції, творчі вечори тощо.

Використовуючи ІТ, учні з великим бажанням виконують творчі завдання, отримують моральне задоволення та пізнавальну користь для себе. Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити здобувачів освіти правильно використовувати комп'ютер для свого самовдосконалення, показати, що він не лише іграшка та засіб спілкування, але й важливе джерело знань та

незамінний помічник у розумовому, духовному, творчому розвитку людини та вирішенні багатьох життєвих проблем.

Але іноді, користуючись комп'ютером, учні, не докладаючи зусиль, виконують домашні завдання: завантажують із сайтів готові презентації, доповіді, реферати, твори, творчі роботи. Від такої роботи користі мало. Тому педагог має навчити учнів опрацьовувати знайдену інформацію, перетворюючи її у вигляді тез, опорної схеми, презентації, тестових завдань, питань із теми тощо. Не слід забувати й про академічну доброчесність, вчити дітей самостійно створювати продукт або посилатися на запозичений ресурс.

Учням подобається виконувати завдання на комп'ютері: редагувати тексти, набирати тексти своїх творчих робіт, складати збірки, оформлювати свої доповіді, проєктні роботи, реферати, створювати слайдові презентації, кліпи, комп'ютерні малюнки, посібники для уроків, дидактичні матеріали. Так можна поєднувати приємне з корисним, нудне з цікавим.

Використання ІТ під час уроків української мови значно підвищує як ефективність навчання, так і мотивацію учнів до вивчення мовного матеріалу, розвиває їх творчу активність. Уроки виходять цікавішими, насиченими, проходять в оптимальному темпі, дають позитивні результати. Пропонуємо декілька сервісів і програм, які може використовувати вчитель української мови на уроках і в позакласній роботі.

Останнім часом великої популярності серед учасників освітнього процесу набула студія онлайн-освіти «ЕдЕра», яка пропонує здобувачам освіти, педагогам, учням і батькам різноманітні навчальні проєкти, курси підвищення кваліфікації та освітні програми, завдяки яким вони можуть самовдосконалюватися, розвивати свою фахову майстерність, навчатися онлайн та підвищувати власний кваліфікаційний рівень.

Наприклад, розробники платформи пропонують усім охочим навчальні програми, які допомагають педагогічним працівникам та здобувачам освіти

готувати та готуватися до складання НМТ/ЗНО. Окрім лекційних занять, які наставник може порекомендувати учням для самостійного опрацювання, автори студії пропонують тестові діагностувальні завдання, що допоможуть швидко і якісно перевірити рівень підготовки. Ці матеріали будуть також корисними для підготовки педагогічного працівника, який проводить факультативні заняття з підготовки до НМТ з української мови та інших навчальних дисциплін.

Дієвим інструментом для навчання та перевірки знань здобувачів освіти є сайт «Всеосвіта», на якому можна знайти готові завдання, розроблені педагогами, а також оприлюднити власні розробки контрольних чи діагностувальних робіт та інші навчальні матеріали.

На сайті передбена навіть окрема опція – вибір дедлайну та обмеження у часі на виконання контрольної чи діагностувальної роботи. Визначення рівня навчальних досягнень учнів можна здійснювати за матеріалами сайту безпосередньо під час уроку в закладі освіти, використовуючи смартфони, у комп'ютерному класі чи навіть вдома. Переваги цього способу проведення контрольних/діагностувальних робіт вчителі змогли оцінити під час онлайн-навчання.

Отже, згадані та інші освітні платформи дають додаткову можливість педагогам швидкої і якісної перевірки знань учнів.

Останнім часом великої популярності серед педагогів та учнів набув метод проєктів, що має на меті всебічне дослідження проблем, розробку й презентацію кінцевих продуктів пошуку. Цей метод передбачає саме отримання практичного результату, а не лише пошук та систематизацію необхідної інформації. Наприклад, учні отримують завдання опрацювати відповідний, рекомендований учителем матеріал, узагальнити результати пошуку та представити їх у вигляді мультимедійної презентації [79].

Створення та використання інтерактивних засобів узагальнення,

закріплення та систематизації отриманих знань на уроках української мови має бути цікавим і різноманітним. Наприклад, онлайн-тести з опрацьованої теми допоможуть виявити рівень навчальних досягнень здобувачів освіти, а також сприятимуть стимулюванню учнів до систематичного, а не епізодичного вивчення навчального матеріалу, виконуватимуть тим самим коригуючу функцію.

Загальновідомо, що кожен педагог, готуючись до свого уроку, витрачає безліч часу на пошук та підбір інформації в Інтернеті. За умови, коли в освітньому процесі передбачене використання мобільних пристроїв і додатків, часу на підготовку вчителів потрібно майже вдвічі більше. Проте випущено низку мобільних додатків та веб-ресурсів, які можна використовувати під час уроків української мови, заощаджуючи час на підготовку.

Наприклад, мобільний додаток «ЗНО-онлайн», який пропонує старшокласникам завдання різних рівнів складності на встановлення відповідностей з української мови. Після виконання цих завдань учень автоматично отримує результати оцінювання. Слід наголосити учням, що цей додаток має обмеження в часі, що відводиться на виконання одного завдання. Проте такий підхід стимулює учнів до правильного розподілу часу, готує їх до виконання тесту ЗНО/НМТ в реальних умовах.

Мобільний додаток «ЗНО Акцентуй!» допоможе учням перевірити рівень їхніх знань та вдосконалити навички у виконанні завдань із вибором слова з правильно поставленим наголосом. Розробники додатку пропонують учням самостійно вибрати наголошений звук і перевірити відповідь. Додаток для гаджетів «Мова – ДНК нації» пропонує мовну інформацію у наочному вигляді, дає можливість здобувачам освіти не лише вивчити основні правила орфографії, але й повправлятися у власній вимові.

Мобільний додаток «Український словник» – це безкоштовний

електронний тлумачний словник української мови, який містить понад 200 тисяч слів. Додаток працює онлайн і офлайн, що є досить практичним, якщо в користувача немає Wi-Fi. Окрім часто вживаних слів, в електронному словнику наведено основні терміни сучасної науки і техніки, а також слова, що означають явища і реалії різних сфер життя.

Освітній процес за допомогою дистанційних інструментів давно відомий вчителям, адже вони вже не перший рік проходять дистанційні курси підвищення кваліфікації, що є досить зручним, бо не вимагає безпосередньої присутності. Заклади освіти змушені були перейти на дистанційне навчання декілька років тому у зв'язку із введенням спочатку карантинних обмежень, а потім воєнним станом у країні. Ця форма навчання може бути дієвою і в звичайних умовах, тож, на нашу думку, інструменти для дистанційного навчання треба вивчати й опановувати. Наприклад, для позакласної форми занять вона буде актуальною постійно, оскільки багато учнів із різних причин не можуть відвідувати їх за браком часу. Дистанційні технології навчання, доступні для кожного члена суспільства, вміщуються у персональному смартфоні, а тому надалі організувати освітній процес буде набагато простіше.

Платформа для дистанційного навчання «Гугл Класрум» – це середовище для організації спільної роботи педагогічних працівників та учнів, яка допомагає обмінюватися інформацією, отримувати, вирішувати та відправляти виконані завдання, спілкуватися у чаті з іншими учнями класу та вчителем. Реєстрація на платформі є зручною, швидкою і доступною для всіх.

На навчальній платформі «Гугл Класрум» педагог працює за таким алгоритмом:

- створює свій клас;
- організовує запис учнів;

- ділиться зі здобувачами освіти необхідними матеріалами;
- пропонує завдання для учнів;
- оцінює завдання учнів та слідкує за їх прогресом;
- організовує комунікацію та зворотній зв'язок з учнями.

Можна виокремити переваги цієї платформи: безкоштовність для всіх користувачів, є можливість оприлюднювати теоретичний матеріал, публікувати завдання, виставляти оцінки в електронному журналі.

Окрім дистанційної форми навчання, зазначена платформа є ефективною і під час навчання в звичайних умовах. Наприклад, під час уроку української мови здобувачі освіти можуть виконувати самостійні роботи в Classroom, учитель також може задати завдання додому, а безпосередньо в класі організувати підведення підсумків, розставивши відповідні акценти.

У контексті нашого дослідження слід також наголосити на важливості використання освітніх сайтів, навчальних платформ та мобільних додатків, бо вони останнім часом стали невід'ємною частиною життя учнів і педагогів. Сьогодні спостерігається домінування процесів пам'яті над процесами мислення в освітній діяльності учнів, що поставило під сумнів ефективність усієї системи освіти у сучасному світі. Проте вміння використовувати учнями цей недолік за допомогою гаджетів є неодмінним плюсом. Сучасні заклади освіти повинні ставити собі за мету формування готовності учня до саморозвитку та безперервного навчання протягом усього життя, активної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, здійснення освітнього процесу з урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних і фізіологічних особливостей дітей.

Спираючись на вищезазначену інформацію, вважаємо необхідним дослідити способи використання освітніх сайтів, програм та платформ,

мобільних додатків, інтерактивних методик, які зможуть підвищити якість засвоєння навчального матеріалу старшокласниками на уроках української мови.

1.2. Формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти

Інформаційна компетентність – одна з ключових компетентностей, необхідних сучасній людині для успішного здійснення будь-якого виду діяльності в усіх сферах професійного, суспільного та особистого життя. Створення умов для оволодіння здобувачами освіти способами пошуку, отримання, обробки та використання інформації стає сьогодні одним з найважливіших завдань освіти будь-якого рівня, у тому числі й рівня старшої ланки повної загальної середньої освіти [24].

Інформаційна компетентність учнів визначена чинним законодавством як прогнозований результат освоєння основної освітньої програми початкової, базової та старшої ланки загальної освіти. Відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», результатом навчання на всіх рівнях має стати вміння використовувати різні способи пошуку (у довідкових джерелах та відкритому навчальному інформаційному просторі мережі “Інтернет”), збору, обробки, аналізу, організації, передачі та інтерпретації інформації відповідно до комунікативних та пізнавальних завдань та технологій навчального предмета; у тому числі вміння дотримуватися норм інформаційної вибірковості, етики та етикету, а також вміння працювати в інформаційному середовищі загальної освіти (у тому числі з навчальними моделями) відповідно до змісту конкретного навчального предмета [24].

Концепція та зміст Нової української школи передбачає формування й розвиток у здобувачів освіти ключових компетентностей, однією з яких є саме

інформаційно-цифрова компетентність, що визначена як «впевнене й критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією» [43].

У Законі України «Про освіту» прописано мету повної загальної середньої освіти, а саме: «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Однією з ключових компетентностей є інформаційна» [43].

Формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти як однієї із ключових компетентностей прописано також і в Концепції «Нова українська школа». Відповідно до якої заклад загальної середньої освіти має підготувати здобувачів освіти до реалій життя і не лише накопичити знання, але навчити використовувати їх для успішної самореалізації в житті, навчанні, праці. Інформаційно-цифрова компетентність розглядається в цьому документі як «здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства» [43].

Формування інформативно-комунікативної компетентності здобувачів освіти дає можливість розв'язати наступні завдання:

- формування здатності особистості об'єднати здобуті знання, уміння та досвід для вирішення життєвих проблем;

- виховання свідомої особистості з усвідомленою громадянською позицією, яка визнає загальнолюдські та національні цінності;
- систематизація знань, здобутих під час вивчення різних навчальних дисциплін та інших джерел інформації;
- формування в учнів наукового світогляду, вміння швидко приймати рішення на основі здобутих знань.

Визначення інформаційної компетентності здобувачів освіти зводяться до двох основних:

а) «здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати відомості та оперувати даними відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства;

б) сукупність компетенцій, пов'язаних із роботою у всіх її формах і відображеннях, які дають змогу ефективно користуватися інформаційними технологіями різних видів, як у традиційній друкованій формі, так і засобами комп'ютерних телекомунікацій, працювати з інформацією в різних її формах і представленнях, як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності» [24]

Щоб сформувати інформаційну компетентність здобувача освіти, педагогічний працівник має працювати у відповідному напрямку з метою:

- формування міцних базових знань учня;
- навчання джерелам, у яких учень може знайти необхідну йому інформацію з опрацьовуваної теми;
- формування вміння застосовувати необхідні новітні інформаційні технології;
- розвитку уміння відфільтровувати тільки актуальну та корисну інформацію;
- формування вміння аналізувати отриману інформацію, виокремлювати закономірності та використовувати їх, робити висновки й прогнози;
- формування вміння на основі аналізу здобутої інформації висловлювати власну думку;

- розвитку вміння генерувати оригінальні думки та ідеї;
- формування вміння реалізовувати на практиці на основі самостійно розроблених ідей нові розробки, технології, пристрої тощо.

Таким чином, в основі інформаційної компетентності здобувачів освіти лежить вміння знаходити, опрацьовувати, фіксувати, узагальнювати, систематизувати й використовувати необхідну інформацію.

Для формування інформаційної компетентності старшокласників можна використовувати різні види навчальної діяльності:

- робота з навчальним підручником;
- робота з історичними джерелами (усними, письмовими, матеріальними);
- робота з інтернет-ресурсами;
- робота з відео- та аудіо навчальними матеріалами;
- робота з електронним матеріалом до підручників видавництва «Ранок», «Основа», Всеосвіта» та ін.;
- робота з музейними експозиціями тощо.

Навчальним дисциплінам філологічного циклу належить провідна роль у формуванні базових навичок роботи з інформацією, поданої в текстовій формі: навичок осмисленого читання, прийомів роботи з текстом, що забезпечують отримання інформації, визначення ступеня її значущості та перетворення, способів передачі інформації в усному та письмовому висловлюванні. Всі ці вміння та навички на уроках української мови є предметом вивчення та усвідомленого засвоєння, а не лише засобами освітньої діяльності.

Специфіка предметного змісту для формування в здобувачів освіти інформаційної компетентності під час уроків української мови виявляється в тому, що учні знайомляться зі спеціальним способом організації інформації – лексикографічним, вчать працювати зі словником як інформаційним джерелом і набувають досвіду звернення до лінгвістичних словників різних типів. Саме в курсі української мови учні повинні навчитися орієнтуватися у відповідних словниках, у тому числі і в словниках української мови, для того

щоб надалі використовувати їх для вирішення навчальних, пізнавальних і комунікативних завдань.

Конкретизація названого вміння у навчальній програмі не чітко окреслена, незважаючи на його очевидну складність, що може спричинити труднощі щодо змісту та методів навчання використанню словників, при відборі дидактичного матеріалу та виборі засобів навчання. Формування у здобувачів освіти потреби у зверненні до словників та навичок роботи з ними, здатності брати зі словників інформацію, необхідну для вирішення навчальних завдань із різних дисциплін, у межах проєктної діяльності та позааудиторної роботи має стати однією з норм освіти.

Сучасні методисти обґрунтовують необхідність систематичного використання лінгвістичних словників в освітньому процесі, розкриваючи їх роль у забезпеченні особистісних, метапредметних та предметних результатів освоєння основної освітньої програми повної загальної середньої освіти. У початковій школі закладаються потреби звернення до словників та вміння користуватися ними. Учителю середньої і старшої ланки слід конкретизувати зміст роботи з формування інформаційної компетентності учнів у сфері використання словників української мови, представити цей зміст як плановані результати освоєння навчальної програми.

Слід зазначити, що словники української мови давно і міцно увійшли у практику мовної освіти ЗЗСО, і вчителі-словесники усвідомлюють їх значущість в освітньому процесі. У зв'язку із запровадженням Концепції НУШ увага до роботи зі словниками зросла, збільшилася їх кількість і різноманітність, у підручниках з української мови більше стало завдань, які вимагають звернення учнів до словників підручника.

Проте існує чимало проблем, пов'язаних із використанням словників на уроках української мови, і лише частково це проблеми матеріального забезпечення – не завжди в бібліотеці закладу освіти є достатня кількість словників, щоб на уроці кожен учень міг працювати з ними під керівництвом педагога. Ці проблеми частково вирішуються розміщенням у сучасних

підручниках з української мови різноманітних словників, а також використанням сучасних технологій (електронних словників), демонстраційного та роздаткового матеріалу із зразками словникових статей.

Проблеми виявляються під час спостереження за використанням словників на уроках: найчастіше зі словником працює педагог чи один із учнів, інші ж спостерігають; далеко не завжди на уроці створюються умови для виникнення у дітей потреби звернення до словника; рідко організується цілеспрямоване навчання орієнтування у структурі словника, словникової статті, читання та розуміння словникових скорочень.

Проведене нами опитування вчителів допомогло визначити причини такого стану сформованості інформативної компетентності. Вчителям було запропоновано назвати словники, якими користуються учні під час уроків. Результати опитування показали, що педагоги орієнтуються в словниках, адресованих для старшокласників, і усвідомлюють необхідність застосування у процесі навчання словників на додаток до словників у підручнику з української мови. Більшість зазначили, що систематично учні користуються орфографічним словником з підручника, епізодично – тлумачним; словники на електронних носіях не назвали ніхто з опитаних педагогів.

У науковій літературі проблема навчання здобувачів освіти користуванню лінгвістичними словниками розглядалася в аспекті формування в учнів загальнонавчальних умінь, лексикографічної компетенції, визначення принципів складання навчальних словників різних типів. Дослідниками визначено структуру вміння користуватися словниками та педагогічні умови його формування, проте наукові дослідження у цій галузі поки що не знайшли повноцінного методичного втілення через відносну новизну постановки завдання навчання роботі зі словниками у старшій ланці.

Головною метою та результатом навчання учнів діяльності зі словниками української мови є здатність та готовність учнів кваліфіковано звертатися до лінгвістичного словника як джерела інформації для вирішення навчальних, пізнавальних та комунікативних завдань. Зміст навчання старшокласників

інформаційної діяльності зі словниками української мови визначається як комплекс знань про лінгвістичні словники як інформаційні джерела та сформованих на їх основі умінь, необхідних для пошуку, виокремлення та використання лексикографічної інформації.

Орієнтовною основою для інформаційних навчальних дій зі словниками української мови виступають такі знання:

- уявлення про коло питань, що вирішуються за допомогою словника (що означає слово, як воно пишеться і вимовляється, як змінюється, з якими словами, близькими чи протилежними за значенням, пов'язано, до яких стійких виразів входить тощо);

- знання про лінгвістичні словники, які допомагають відповісти на ці питання (орфографічного, орфоепічного, тлумачного, фразеологічного, словника синонімів, антонімів та ін.);

- знання про структуру лінгвістичного словника, порядок розташування словникових статей;

- знання про структуру та зміст словникової статті, що вивчаються.

Цей комплекс лексикографічних знань дає загальне уявлення про те, що потрібно зробити предметом спостереження і усвідомлення здобувачем освіти під час уроків української мови. При цьому самі словники, що розглядаються учнями, їх кількість та різноманітність можуть змінюватись залежно від конкретних умов навчання.

Педагогу важливо розуміти, що, спираючись лише на словники з підручника, хоч би якими різноманітними вони були, неможливо озброїти учнів знаннями про структуру словника, про наявність у ньому спеціального апарату, необхідного для орієнтування у словнику та вилучення з нього необхідної інформації, а отже, не можна підготувати дітей до самостійної діяльності навіть із навчальним словником.

Перелічені вище лексикографічні знання є базою для свідомого освоєння учнями комплексу інформаційних процесів зі словниками:

- усвідомлення лінгвістичних проблем і формулювання лексикографічного запиту;

- визначення типу словника (у межах вивчених типів) та вибір словника відповідно до запиту;

- орієнтування у словнику – виділення в ньому пояснювальної та словникової частини, виділення в пояснювальній частині елементів, що полегшують пошук інформації (мета словника, опис словникової статті, список скорочень), пошук у словнику потрібної словникової статті;

- орієнтування у структурі словникової статті – виділення заголовка статті, інших частин (відповідно до типу словника), пошук у статті необхідної інформації, читання та розуміння словникових статей, використання посилань.

Для формування цих навичок як компонентів цілісної інформаційної діяльності важливо, щоб учні освоювали їх, розуміючи місце та роль кожного з них у структурі діяльності. При цьому в навчальній роботі може бути розгорнуто тільки одну з дій або навіть окрема його операція, щоб зосередити увагу дітей на способах їх здійснення, але вони повинні бути представлені як елементи осмисленої діяльності, для чого в процесі навчання створюються ситуації, учнів мотивують до звернення до словника для вирішення навчальних завдань.

Поступово здобувачі освіти переходять до самостійного використання отриманої з доступних словників інформації на вирішення таких завдань, як перевірка правопису, правильності вимови слова, правильності розбору слова за будовою, визначення і пояснення лексичного значення незнайомого слова (виразу), визначення граматичних ознак слова.

В умовах недостатнього орієнтування багатьох педагогів у змісті, способах та засобах навчання учнів використанню словників вважаємо за необхідне конкретизувати загальне розуміння результатів освоєння учнями навичок роботи з інформацією, представлене у нормативній базі системи освіти.

Спираючись на загальні підходи до системи оцінки запланованих результатів, структури інформаційної діяльності, уточнили вимоги до

запланованих результатів формування інформаційної компетентності під час роботи зі словниками української мови, що вивчаються у старшій ланці повної загальної середньої освіти.

Старшокласники мають навчитися:

- усвідомлювати та формулювати інформаційний запит, що задовольняється за допомогою лінгвістичного словника, при вирішенні навчальних завдань;
- орієнтуватися в різноманітті лінгвістичних словників, визначати тип словника та обирати словник відповідно до запиту;
- орієнтуватися у словнику, знаходити у ньому необхідну інформацію про слово (вираз);
- використовувати отриману зі словника інформацію для вирішення навчальних завдань [26].

Старшокласники мають можливість навчитися:

- усвідомлювати значущість словника як засобу накопичення та зберігання мовної та культурологічної інформації;
- усвідомлювати соціальну та особистісну значущість словника як джерела лінгвістичної інформації;
- задовольняти свої пізнавальні та комунікативні потреби за допомогою лінгвістичних словників різних типів та набувати досвіду звернення до словників та їх читання;
- дотримуватись правил етики при використанні інформації зі словника [26].

До видів діяльності учнів на уроках української мови, необхідним для засвоєння інформаційних навчальних дій зі словником, належать виділення слів (виразів), з'ясування їх значення, вимова чи правопис яких необхідно уточнити у словнику, формулювання мети звернення до словника, ознайомлення зі словником (або певним типом словника) та його елементами – читання-розгляд обкладинки, титульного листа, сторінок зі словниковими статтями, аналіз пояснювальної частини словника, читання вступної статті, читання та аналіз списку умовних скорочень, визначення типу та призначення словника за відомими ознаками, співвідношення мети звернення до словника, вибір

словника для вирішення певної навчальної задачі, пошук словникової статті у словнику та усвідомлення прийомів пошуку, читання та аналіз структури словникової статті, виокремлення з неї необхідної інформації, пошук необхідної для розуміння словникової статті, складання словникової статті для словника, звернення до словника під час виконання навчального завдання.

Залучаючи учнів до діяльності зі словником (словником підручника), учитель спочатку керує діями дітей, допомагає їм усвідомити способи дії, контролює правильність їх виконання, організує взаємодію учнів у групах, потім учні діють самостійно, виконуючи навчальні завдання, що вимагають звернення до словника.

Необхідним та достатнім для подальшого навчання в основній школі є освоєння словників двох типів – орфографічного та тлумачного, оскільки вони дозволяють здобувачам освіти успішно вирішувати навчальні завдання. Словники в підручнику української мови виступають як засіб підготовки учнів до діяльності зі словником, дають можливість розширити уявлення про типи словників і інформацію, яку з них можна взяти, допомагають організувати самостійну пізнавальну діяльність учнів під час уроку. Проте опанувати всієї системою інформаційних процесів на матеріалі лише цих словників неможливо.

У структурі словника обов'язково наявний апарат орієнтування, пояснювальна частина, що адресована здобувачам освіти і складена з урахуванням їх можливостей. Зміст, структура та оформлення словникової статті повинні бути наближені до відповідних параметрів статті загального словника, водночас матеріал, відображений у словнику, обсяг словника, способи подання інформації про слова повинні відповідати рівню мовної та лінгвістичної компетенції старшокласників.

Таким чином, конкретизація змісту роботи з формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на матеріалі словників української мови, уточнення запланованих результатів освоєння учнями даного виду діяльності в освітньому процесі допоможе педагогові-словеснику реалізувати вимоги до оволодіння учнями інформаційною компетентністю.

Таким чином, уроки української мови відіграють важливу роль у процесі формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти.

Психолого-педагогічні та організаційні засади використання інформаційних технологій навчання в закладах освіти розроблялися в наукових розвідках Л. Васецької, О. Горячева, Ю. Первіна та ін. У сучасних науково-педагогічних дослідженнях наголошується на великому потенціалі ІТ в освітній діяльності (П. Грама, В. Махінов, Н. Морзе, О. Романішина та ін.).

Проте, слід звернути увагу на те, що деякі аспекти використання інформаційних технологій навчання як засобу формування інформаційно-цифрової компетентності старшокласників на уроках української мови потребують подальших досліджень. Це стосується зокрема психологічних передумов використання ІТ, дидактичних умов організації освітнього процесу.

Основними дидактичними завданнями використання інформаційних технологій в освітньому процесі є:

- виклад найбільш повної й науково обґрунтованої інформації про явища, об'єкти або предмети матеріального світу, про які йде мова на уроці;
 - дотримання принципу наочності в процесі сприйняття;
 - загальна доступність навчання або створення належних умов, за яких недоступний або малодоступний матеріал стає для дітей посильним та водночас доступним;
 - інтенсивність передачі інформації;
 - полегшення праці вчителя;
 - формування інформаційно-цифрової компетентності у здобувачів освіти
- [23, с. 3].

Головне завдання педагогічного працівника в роботі з інформаційними технологіями навчання – визначити доцільність використання того чи іншого засобу на уроці, обрати правильну методику роботи з ним.

Інформаційні технології, що застосовуються на уроках української мови, можна умовно поділити на такі види:

- мультимедіа-презентації;
- мультимедіа-тренажери;
- комп'ютерні навчальні програми (електронні підручники, самовчителі, посібники, довідники, словники, тести та навчальні ігри);
- мультимедійні ресурси Інтернету [23, с. 3].

На нашу думку, досить ефективним засобом формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти на уроках української мови є інтерактивні дошки, використання яких дає можливість повною мірою викласти й досить добре засвоїти матеріал, що вивчається.

Значущість інтерактивної дошки для вчителя:

- «дозволяє пояснювати новий матеріал із центру класу;
- заохочувати імпровізацію й гнучкість, дозволяючи вчителям малювати й робити записи поверх будь-яких додатків і вебресурсів;
- дозволяє зберігати й роздруковувати зображення з дошки, включаючи будь-які записи, зроблені під час заняття, не витрачаючи при цьому багато часу й сил, спрощуючи перевірку засвоєного матеріалу;
- спонукає вчителя до пошуку нових методів навчання, стимулює професійний ріст.

Для учнів урок з інтерактивною дошкою – це:

- ефективний і цікавий урок, який розвиває навчальну мотивацію;
- надає більше можливостей для участі в колективній роботі, розвитку особистих і соціальних навичок;
- сприяє розумінню більш складного матеріалу;
- учні розуміють можливості інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні, зростає їх зацікавленість до новітніх ресурсів» [54, с. 11].

Визначимо можливості для використання інформаційних технологій на уроках української мови в старшій ланці:

- демонстрування можливостей мультимедійної програми;
- складання схем, планів тексту, характеристики героїв;
- відпрацювання необхідних умінь і навичок;
- тестування, робота над допущеними помилками;
- швидкий контроль;
- ілюстрації, наочність під час вивчення нового матеріалу.

З іншого боку, інформаційні засоби навчання є досить бажаними й для педагогів. Вони допомагають їм за короткий відрізок часу краще оцінити здібності й знання учнів, визначити їх потреби, спонукають до використання нових, нетрадиційних форм та методів навчання.

Використання інформаційних технологій на уроках української мови має низку переваг, а саме:

- економія часу на уроці;
- поглиблення вивченого матеріалу;
- підвищена мотивація до здобуття знань;
- інтегрований підхід у навчанні;
- можливість одночасного спільного використання аудіо- та відеомультимедійних матеріалів;
- можливість формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти;
- залучення учнів до різних видів і форм освітньої діяльності, розрахованих на активну позицію здобувачів освіти, розвитку вмінь самостійно мислити, наполегливо вчитися, самостійно здобувати необхідну інформацію.

Отже, інформаційні технології, які поєднують у собі звук, слово, зображення та відеоматеріали, роблять процес засвоєння української мови інтенсивним, творчим. Робота за цими технологіями в освітньому процесі буде сприяти

підвищенню пізнавальної активності учнів у вивченні навчальної дисципліни, формує навичку самостійної освітньої діяльності: учень засвоює стільки інформації, скільки може взяти, працює в такому темпі й з тими навантаженнями, які сам визначить для себе.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи, варто зауважити, що інформаційні технології є надзвичайно впливовим і дієвим інструментом у вивченні української мови, важливим засобом формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти. Проте слід зазначити, що вони можуть бути таким інструментом тільки за умови їх систематичного й циклічного використання на всіх етапах уроку. Без якісно розробленої методики їх використання в освітньому процесі ефективності й результату не може бути.

Зважаючи на широкі дидактичні можливості інтерактивних та мультимедійних технологій навчання, вважаємо за доцільне використовувати їх під час здійснення освітньої діяльності з вивчення української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗЗСО

2.1. Аналіз навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників в аспекті досліджуваної проблеми

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним проаналізувати чинні навчальні програми з української мови для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти рівня стандарту та профільного рівня.

Здобувачі освіти 10–11 класів навчаються в 2023–2024 н.р. за двома програмами залежно від профільності. Зокрема, авторами програми для рівня стандарту (2017 р.) є авторський колектив у складі Н. Голуб, О. Котусенко, О. Горошкіна та ін.

У навчальній програмі зазначено, що «компетентнісний підхід в освіті спрямовує освітній процес на формування ключових і предметної компетентностей. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає перелік ключових компетентностей, серед яких є й інформаційно-комунікаційна» [101, с. 8].

У програмі також визначено зміст компетентності: «Інформаційно-комунікаційна компетентність – здатність (готовність) розуміти навколишнє інформаційне середовище, самостійно шукати, добирати й критично аналізувати необхідну інформацію, трансформувати, зберігати та транслювати її й діяти відповідно до своїх цілей і прийнятої в суспільстві комунікаційної етики» [101, с. 9].

Прикладом теми з української мови, під час якої можна активно використовувати інформаційні технології, є перша тема в 10 класі «Вступ. Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова

література (у числі на електронних носіях)», на яку за програмою рівня стандарту відводиться 3 години. Зміст навчального матеріалу наступний: «Словники. Інформативна й нормативна функції їх. Основні типи словників. Довідкові медіаресурси» [101, с. 12].

У програмі до цієї теми визначений діяльнісний компонент: учень/учениця «володіє ефективними прийомами пошуку необхідної інформації в різних лексикографічних джерелах, зіставляє й аналізує її; користується у разі потреби, лексикологічними джерелами, виділяє необхідну інформацію з лексичних словників різного типу (тлумачного, словника синонімів, антонімів, іншомовних слів, фразеологічного та ін.) і довідників, у тому числі мультимедійних» [101, с. 12].

Відповідно до ціннісного компоненту учень/учениця має зберігати «необхідні лексикографічні видання, цінну інформацію на персональному комп'ютері, у домашній бібліотеці» [101, с. 13].

У підручнику з української мови для 10 класу (автор О. Авраменко, 2018 р.) матеріал із теми розміщений у 1–2 параграфах. Подано визначення терміну «лексикографія», вміщено статтю про енциклопедичні та лінгвістичні словники. Учням запропоновано відшукати в інтернеті за покликанням матеріал про академічний тлумачний словник української мови та, користуючись ним, з'ясувати значення незнайомих слів із вправи 2. У вправі 6 здобувачам освіти потрібно дати відповідь на таке питання: чому в соціальних мережах прижилося запозичене слова *лайк*, а не власне український відповідник *уподобайка* [1].

Цікавою в контексті нашого дослідження є вправа для домашнього виконання, за якою учням потрібно прочитати статтю про українську Вікіпедію, знайти у тексті слова, яких не було в українській мові ще 20-30 років тому, скласти короткий тлумачний словник із зазначеними словами. Відповідно до завдання високого рівня дітям запропоновано створити статтю у Вікіпедії

(уявну – у зошиті) про урочище, ставок, вулицю чи заклад освіти. Для цього десятикласники можуть скористатися наведеним прикладом матеріалів статті про озеро Тельбин або Український гуманітарний ліцей, що в Києві [1, с. 9].

У параграфі 2 «Типи словників» вміщена стаття про типи лінгвістичних словників із детальною їх характеристикою і прикладами. Учням потрібно виконати тести, вправи на закріплення вивченого матеріалу. Окрім того, у розділі «Культура слова» автор підручника пропонує учням переглянути експрес-урок «Хто такий *мазур*» і визначити тип словника, який презентує ведучий [1, с. 13].

Таким чином, можна зробити висновок, що і навчальна програма рівня стандарту, і відповідний підручник дають широкі можливості для використання інформаційних технологій на уроках української мови в старших класах.

Якщо проаналізувати навчальну програму з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Філологічний напрям, профіль – українська філологія, 2017 р., автори – Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко), то можна зробити висновок, що одним із завдань профільного навчання української мови є «формування дослідницької, медіаосвітньої компетентності, умінь сприймати, розуміти, систематизувати, перетворювати, використовувати інформацію з різних джерел, у т.ч. довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); електронних засобів масової інформації (електронної пошти, сервісних програм мережі)» [102, с. 5].

Інформаційно-цифрова компетентність, на думку авторів програми, полягає у вмінні учня/учениці діяти за алгоритмом, складати план тексту, використовувати інтернет-ресурси для отримання нових знань.

Вивчення української мови має сприяти задоволенню пізнавального інтересу учня/учениці в інформаційному середовищі; формуванню прагнення

дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; розвитку критичного ставлення до медійної інформації.

Здобувачі освіти повинні навчитися використовувати навчальні ресурси: дописи в соціальних мережах і коментарі до них; інструментальні тексти (алгоритми, інструкції тощо); складання плану; аналіз медіатекстів (виявлення маніпулятивних технологій) [102, с. 11].

У пояснювальній записці до навчальної програми зазначено: «Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія за Державним стандартом реалізується паралельно у мовленнєвій (комунікативній) і соціокультурній змістових лініях, збагачується за рахунок прагматичної лінгвістики. Змістова лінія спрямована на здійснення самостійної пошукової роботи на основі філологічних та методичних журналів, масмедіа, філологічних, лінгвістичних інтернет-сайтів, електронних словників, довідників, Web-сторінок, блогів мовознавців й укладання власної електронної бібліотеки» [102, с. 18].

Таким чином, освітній процес у 10-11 класах, як і в початковій та базовій загальній середній освіті, сьогодні відіграє ключову роль у розвитку комунікативно-цифрової компетентності здобувачів освіти. Це означає, що не лише важливо навчати учнів основам мови, інформатики, але й формувати їх здатність ефективно спілкуватися та працювати в цифровому середовищі.

Як уже йшлося, комунікативна компетентність охоплює вміння ефективно висловлювати свої думки, слухати і розуміти інших, спілкуватися в команді тощо. Цифрова компетентність передбачає розуміння цифрових технологій, вміння користуватися комп'ютерами, програмами, а також здатність аналізувати, оцінювати і обробляти інформацію з використанням цифрових засобів.

Отже, використання сучасних технологій у навчанні дозволяє підвищити доступність знань та розвивати навички, необхідні для успішної адаптації до змін у світі. Такий підхід до освіти сприяє не лише засвоєнню конкретних

навчальних предметів, наприклад, української мови, а й розвитку важливих життєвих навичок.

2.2. Психолого-педагогічні особливості сприймання інформації здобувачами освіти старшої ланки

Сприймання інформації учнями старшої ланки має свої особливості, пов'язані з їхнім психологічним та когнітивним розвитком. Старшокласники перебувають на етапі життя, коли відбувається активний розвиток особистості, формування ідентичності та визначення майбутнього. Можна виокремити деякі типові психологічні особливості, які часто спостерігаються у старшокласників.

У дітей 16–18 років активно формується ідентичність, триває етап визначення цінностей, переконань та майбутніх цілей. Зростає бажання випробувати нове і брати на себе більше ризику, щоб з'ясувати міру та ступінь своїх здібностей та можливостей. Старшокласники починають більше прагнути до самостійності в рішеннях і вчинках, відчуваючи потребу у своєму просторі. Зміцнюється соціальна свідомість, виникає бажання бути включеним у спільноту та мати своє місце в соціальній ієрархії.

Діти старшого шкільного віку можуть відчувати стрес через невизначеність майбутнього, важкості вибору шляху для подальшого розвитку. Інтенсивно відбувається розвиток емоційної й інтелектуальної сфер у зв'язку зі зростанням самосвідомості. Старшокласники частіше відчувають вплив зовнішніх чинників, таких як популярність, взаємодія з друзями та спільнотою однодумців [76].

Це лише загальні тенденції, але кожен учень старшої ланки, як і інших ступенів освіти, є унікальним. Індивідуальний досвід, характер та середовище також впливають на їхні психологічні особливості.

Старшокласники зазвичай мають розвиненіші когнітивні здібності, порівняно з молодшими дітьми, що дозволяє їм глибше розуміти складні поняття та абстрактні ідеї. Вони також мають сформованіше критичне мислення та аналітичні навички, що дає можливість швидше аналізувати інформацію з різних джерел. Розвиток критичного мислення у старшокласників є важливою складовою їхньої освіти. Ось кілька форм роботи, за допомогою яких це можна зробити: курси критичного мислення, обговорення матеріалу, підтримка критичного мислення у предметних курсах, критичний аналіз джерел, пошук альтернативних рішень тощо.

Останнім часом у закладах загальної середньої освіти впроваджуються спеціальні курси або факультативні заняття, спрямовані на розвиток навичок критичного аналізу та мислення. Курси критичного мислення – це навчальні програми, спрямовані на розвиток навичок аналізу, оцінки та критичного оцінювання дійсності. Вони допомагають людям вчитися ретельно аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки, розрізняти факти та бути обережними у сприйнятті інформації. Такі курси можуть включати в себе вправи з аргументації, логіки, критичного читання та написання, спрямовані на підвищення рівня розуміння та аналізу великої кількості інформації, з якою діти зіштовхуються щоденно [76].

Також сприятиме розвитку критичного мислення учнів залучення їх до обговорень, дебатів і групової роботи, так вони зможуть аналізувати ідеї, висловлювати власні думки та аргументувати свої погляди. Дебати мають безліч важливих значень для старшокласників. Наприклад, вони дають можливість вдосконалити навички публічного виступу, мовлення, аргументації та переконливості; спонукають учнів аналізувати інформацію, шукати докази та

розвивати навички логічного мислення. Дебати вимагають командної роботи, співпраці та взаємодії між учасниками.

Активна участь у дебатах допомагає старшокласникам розвивати впевненість у собі та вміння виступати перед аудиторією. Ця форма роботи сприяє виробленню вміння учнів розуміти погляди інших людей та аргументувати свою позицію, навіть якщо вони не збігаються з власною. Навички, отримані шляхом участі в дебатах, корисні в будь-якій сфері життя – від ЗЗСО до професійного розвитку. Дебати – це не лише змагання, а й чудова можливість для особистісного розвитку та здобуття навичок, які будуть корисними протягом усього життя.

Учителі можуть стимулювати учнів до аналізу інформації під час вивчення різних предметів. Це ключовий аспект ефективного навчання. Наведемо декілька методів, які можуть допомогти зробити процес навчання цікавішим та сприяти аналізу інформації. По-перше, слід заохочувати учнів задавати питання про те, що вони вивчають, сприяти розвитку навичок критичного мислення, використовуючи запитання, що спрямовані на аналіз і обговорення матеріалу.

Робота в групах може стимулювати обмін ідеями та сприяти розумінню різних поглядів щодо навчального матеріалу. Пропонувати завдання слід такі, які вимагають використання отриманих знань для розв'язання реальних проблем або ситуацій. Завдання, що передбачають дослідження та аналіз інформації з різних джерел, допомагають учням розширювати свої знання та дослідити тему глибше. Використання інтерактивних ресурсів, відеоматеріалів або навчальних програм може зробити навчання цікавішим і сприятиме аналізу інформації з різних джерел.

Ці та інші методи можуть бути ефективними в процесі стимулювання учнів до активного аналізу інформації та сприяють їхньому загальному розвитку в процесі вивчення різних предметів.

Слід звертати увагу на завдання, спрямовані на розвиток уміння аналізувати джерела інформації, перевіряти їх достовірність та релевантність. Наприклад, можна запропонувати учням завдання прочитати статтю, новину або джерело інформації, а потім поставити питання про основні аргументи, факти і докази. Це допоможе їм розібратися, чи є в цьому джерелі конкретна база інформації, або це лише думки чи гіпотези.

Дайте учням завдання перевірити певні твердження в інтернеті та список джерел, які можна використати для перевірки достовірності інформації. Після цього порівняйте їх результати та обговоріть різницю в інформації, яку вони знайшли.

Разом з учнями створіть список критеріїв, за якими можна оцінювати достовірність джерел. Це може бути авторитетність автора, джерело інформації, дата публікації, наявність фактів та доказів тощо.

Дайте учням можливість вибрати статтю чи новину та проаналізувати її. Вони можуть скласти короткий звіт про те, які джерела використовувалися автором, чи вони є достовірними, які аргументи підтверджені фактами, а які – лише припущеннями.

Створіть ситуацію, в якій учасники грають ролі «експертів» із певної галузі знань. Задайте їм завдання представити певну самостійно здобуту інформацію, а іншим учасникам потрібно буде аналізувати цю інформацію на основі критеріїв достовірності та релевантності.

Ці завдання можна адаптувати для різних вікових груп та рівнів навчання з метою сприяння розвитку критичного мислення та аналітичних навичок.

Учитель-словесник має подбати про розвиток уміння думати творчо і шукати різні шляхи вирішення проблем. Старшокласникам слід пропонувати завдання, які вимагають нестандартного підходу та аналізу ситуацій із різних поглядів. У процесі розвитку критичного мислення важливим також є навчання учнів ставити запитання, спрямовані на виявлення суті проблеми або ситуації.

Ці методи сприяють формуванню навичок критичного мислення, які допоможуть старшокласникам у розвитку їх особистості та підготовці до майбутнього життя і кар'єри.

Учні старшої ланки частіше можуть проявляти самостійність у навчанні та здобутті знань. Самостійність старшокласників у навчанні відіграє важливу роль у їхньому особистісному розвитку та успіху. Вона означає здатність працювати над завданнями, самостійно шукати інформацію, аналізувати та робити висновки без постійної допомоги вчителів чи батьків. Це вміння важливе як для навчання, так і для підготовки до дорослого життя.

Старшокласники повинні вміти організовувати свій час, встановлювати пріоритети, розуміти, як ефективно використовувати різноманітні ресурси для отримання знань. Здатність до самостійності розвивається через виконання домашніх завдань, самостійну підготовку до уроків, читання додаткової літератури та залучення до досліджень.

Заклад загальної середньої освіти повинен сприяти розвитку самостійності, створюючи умови для самостійної роботи, використання різних джерел інформації, стимулювати критичне мислення та розвиток творчих навичок. Навички самостійності у навчанні не лише допомагають у здобутті знань, а й формують майбутню успішну особистість, здатну самостійно розв'язувати проблеми та досягати поставлених цілей.

Зазвичай у цьому віці формуються більш конкретні інтереси, тому важливо представляти інформацію, яка стосується їхніх поточних інтересів та майбутніх планів. Здобувачі освіти можуть мати різноманітні інтереси у навчанні, оскільки кожен учень унікальний. Однак, деякі загальні тенденції є помітними: орієнтація на практичні знання, інтерактивні методи навчання, кар'єрні перспективи, творчий підхід тощо.

Більшість старшокласників цікавляться поглибленим вивченням окремих предметів. Вони можуть бути зацікавлені у вивченні конкретних концепцій та

їх застосуванні в реальному світі, а також у дослідницьких проєктах. Використання дослідницьких проєктів на уроках української мови може бути дуже цікавим і корисним методом навчання. Такий підхід сприяє активній участі учнів у процесі навчання та розвитку їхніх дослідницьких навичок. Ось кілька ідей, які можна використовувати:

- дослідницькі проєкти про мову: учні можуть досліджувати історію української мови, її розвиток, вивчати особливості різних діалектів, вивчати вплив інших мов на українську тощо;

- створення словника або глосарію: учні можуть створити словник або глосарій із цікавими словами, фразами або виразами, які вони вивчили на уроках. Це допоможе їм не лише збагатити словниковий запас, а й вправлятися у вживанні слів у різних контекстах;

- дослідження правопису та граматики: учні можуть обрати конкретну граматичну тему або правописне правило і провести дослідження з цього питання, створивши, наприклад, пам'ятку чи опорну схему для інших учнів;

- аналіз текстів: учні можуть обрати цікавий текст (вірш, оповідання, статтю тощо) та провести його аналіз у різних аспектах (лексичному, граматичному, стилістичному тощо);

- створення власних творів: заохочуйте учнів писати свої тексти (оповідання, вірші, есе) на певну тему;

- презентації: учні можуть підготувати презентації на різні теми про українську мову, презентувати свої дослідження перед класом.

Ці проєкти допомагають учням не лише краще зрозуміти матеріал, а й розвивають їхні аналітичні та комунікативні навички. Такий підхід до навчання може стати цікавим викликом для учнів та сприяти більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Багато учнів старшої ланки цікавляться навчанням, яке реально допоможе їм застосовувати отримані знання на практиці. Наприклад, можливість робити

проекти, експерименти або використовувати знання в реальних ситуаціях. Потрібно пояснити старшокласникам, що українська мова відіграє важливу роль у багатьох сферах життя. Вона потрібна для ефективної комунікації, роботи, навчання та взаєморозуміння. Пригадаємо кілька сфер, де використання української мови є важливим:

- комерційна сфера: спілкування з клієнтами, написання рекламних матеріалів, створення контенту для соціальних медіа та веб-сайтів – усе це вимагає знання української мови для досягнення максимальної ефективності;

- освіта та наука: навчання в українських університетах, написання наукових статей, ведення лекцій – це можливості, де потрібне вміння використовувати українську мову на професійному рівні;

- публічне спілкування: проведення прес-конференцій, виступи з доповідями на громадських подіях, публікації в ЗМІ – це можливості донести інформацію до широкої аудиторії за допомогою української мови;

- культурна сфера: письменництво, музика, кіно – усе це розкривається через українську мову, дозволяючи реалізувати національну ідентичність та творчість;

- міжособистісні відносини: українська мова сприяє спілкуванню з рідними та близькими, поглибленню зв'язків у родині та спільноті.

Це лише кілька прикладів сфер, де використання української мови є важливим. Вміння користуватися рідною мовою відкриває безліч можливостей для взаємодії та досягнення успіху в різних галузях життя.

Більшість старшокласників цінують інтерактивні методи навчання, такі як обговорення, групові проекти, використання інформаційних технологій. Деякі учні можуть цікавитися навчанням, що готує їх до майбутньої кар'єри. Це може означати вивчення спеціалізованих предметів або участь у програмах практики [76].

Старшокласники можуть бути більше зацікавлені у вивченні предметів із творчим підходом, таких як мистецтво, музика, література або дизайн. Розуміння індивідуальних інтересів учнів допоможе вчителю-предметнику створити більш ефективні та захоплюючі програми навчання, індивідуальні освітні траєкторії для них.

Здобувачі освіти старшої ланки можуть бути більш чутливими до соціального контексту інформації, тому важливо враховувати це під час навчання. Соціальний контекст інформації – це оточення, в якому інформація передається, сприймається та розуміється. Він включає культурні, історичні, економічні, політичні та інші фактори, які впливають на сприйняття та значення інформації для людей.

Соціальний контекст визначає те, як люди сприймають та інтерпретують інформацію. Наприклад, культурні відмінності можуть призвести до різного розуміння того ж самого тексту чи відеоматеріалу людьми з різних країн чи культур. Політичні установки також можуть впливати на те, як певна інформація сприймається громадськістю. Це важливий аспект для розуміння та аналізу інформації, оскільки той самий контент може мати різне значення в різних соціокультурних контекстах.

Розвиток когнітивних здібностей учнів є ключовим аспектом освіти, що включає розвиток їхнього мислення, сприйняття, пам'яті, уваги, мовлення та інших когнітивних функцій. Наведемо деякі методи, які можуть сприяти розвитку когнітивних здібностей учнів: стимулююче навчання, проблемне навчання, розвиток метакогніції, використання різноманітних засобів навчання, постійне навчання впродовж життя, здоровий спосіб життя тощо.

Використання різноманітних методів навчання, таких як дискусії, групова робота, проекти сприяють активному залученню учнів та розвитку їхніх когнітивних навичок. Задачі, які вимагають критичного мислення, аналізу та пошуку рішень, теж сприяють розвитку когнітивних здібностей. Учителю

потрібно вчити учнів розуміти процес мислення, контролювати його та вдосконалювати стратегії навчання. Введення в освітній процес ігор, музики, малювання стимулюють різні аспекти когнітивних здібностей. Потрібно дати можливість учням розвивати постійну цікавість до нових знань, пошуку інформації та використання власного досвіду для навчання.

Важливо, особливо в умовах дистанційної освіти, дбати про фізичну активність, збалансовану дієту та здоровий сон здобувачів освіти, які на фізіологічному рівні впливають на когнітивні функції. Збалансований підхід, який комбінує різні методи навчання та враховує індивідуальні особливості учнів, може ефективно сприяти розвитку їхніх когнітивних здібностей.

Таким чином, для педагогів важливо вміти моделювати уроки з використанням матеріалів, які враховують вищезгадані психологічні особливості старшокласників, сприяють їхньому активному залученню та розвитку, а також стимулюють самостійне мислення та вирішення проблем.

2.3. Методичні рекомендації щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти

Щоб розробити методичні рекомендації щодо використання інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, зокрема на уроках української мови, вважаємо за потрібне провести анкетування серед учителів-практиків щодо порушеного питання.

Ми звернулися до 10 вчителів-словесників м. Глухова, як до кваліфікованих фахівців, з проханням допомогти в науковому дослідженні, мета якого полягає в дослідженні сучасних інформаційних технологій як засобу активізації

пізнавальної діяльності здобувачів освіти; розробці методичних рекомендацій щодо використання ІТ на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти. Педагогам потрібно було відповісти на 10 запитань анкети, підкресливши ту відповідь, яка, на їхню думку, є правильною, чи запропонувати власний варіант відповіді. Результати моніторингу розголошенню не підлягають і були використані лише в магістерському дослідженні. Анкета є анонімною (*Додаток А*).

На запитання щодо використання засобів ІТ 100% опитаних учителів дали ствердну відповідь. Підготовку та підвищення рівня кваліфікації щодо впровадження та використання ІТ проходили всі 100% респондентів. Літературою під час самонавчання з ІТ вчителі майже не користуються (лише 10%), інформацію беруть в основному в інтернеті.

На запитання про готовність до використання ІТ в професійній діяльності 80% учителів відповіли, що систематично використовують їх у своїй педагогічній діяльності; 10% удосконалюють форми та методи роботи з використання ІТ, 10% володіють на високому рівні та навчають інших.

На запитання, які труднощі виникають у здобувачів освіти під час використання ІТ на уроках у ЗЗСО, 100% респондентів відповіли, що ніяких. Проте 10% заявили, що окремі діти мають лише телефон для дистанційного навчання, який не всі програми підтримує.

80% респондентів оцінили свої потенційні можливості роботи за комп'ютером таким чином: упевнений в своїх можливостях і відчуваю почуття задоволення під час досягнення успіхів у засвоєнні та використанні ІКТ; 20% - не сумніваюсь в своїх можливостях («маю досвід роботи з ІКТ, можу поділитися досвідом з іншими вчителями»).

Як показало анкетування, ІКТ опитані вчителі використовують на всіх етапах уроку, для проведення інтегрованих уроків із використанням методу проєктів, результатом яких буде створення Web-сторінок, проведення телеконференцій тощо.

На запитання «Який вплив на учня, на Вашу думку, має використання ІКТ?» учителі відповіли, що ІКТ сприяє підвищенню пізнавального інтересу до предмета; зростанню успішності учнів із предмета; дозволяє учням проявити себе в новій ролі; формує навички самостійної продуктивної діяльності; сприяє створенню ситуації успіху для кожного учня.

Учителі-словесники описали вплив, який має використання ІКТ на педагогічну діяльність: дозволяє економити час на уроці; збільшити глибину занурення в матеріал; підвищує ефективність уроку; дозволяє інтегрувати вивчення предметів, реалізувати дослідницькі та проєктні технології в навчанні.

Спираючись на результати анкетування, можемо зробити загальний висновок про те, що інформаційні технології можуть допомогти значно поліпшити процес навчання мови. Тому пропонуємо методичні рекомендації щодо використання ІТ на уроках української мови в старших класах.

Існує декілька способів використання інформаційних технологій на уроках словесності: відео- та аудіоматеріали, короткі фільми або відеоролики, інтерактивні вправи з відео, театралізовані читання аудіокниг, подкасти або радіошоу, аудіозаписи, музика, мультимедійні презентації та ін.

Використання відео- або аудіоматеріалів урізноманітнить урок, розширить словниковий запас та допоможе учням зрозуміти інтонацію та вимову слів; може також бути дуже корисним для активізації пізнавальної активності учнів та покращення їхнього розуміння мови. Пропонуємо кілька ідей, як їх можна використовувати: демонстрація коротких фільмів або анімаційних відеороликів з українськими субтитрами допоможе учням поглибити розуміння мови та культурних особливостей. Використовуйте аудіозаписи розмов на різні теми, які можуть бути прослухані учнями, після чого вони можуть обговорювати.

Прослуховування української музики або українських пісень може допомогти учням зрозуміти ритм мови та особливості вимови. Використовуйте аудіофайли з розмовами на різні теми, що стосуються культури, історії або

сучасних подій. Аудіокниги або аудіодрами українською мовою можуть бути цінними для поліпшення навичок слухання та розуміння.

Можна також створювати завдання на основі відео, які залучають учнів до обговорення, наприклад, запитання про зміст відео, активізуючі вправи тощо. Найважливіше в роботі з відео- та аудіоматеріалами – підбір матеріалів, які будуть цікаві та відповідають психологічним особливостям старшокласників, а також пропонувати вправи для обговорення та рефлексії.

Використання вебсайтів або мобільних додатків для виконання вправ з правопису, граматики та відповідності слів чи виразів можуть зробити уроки української мови цікавішими, а запам'ятовування матеріалу ефективнішим. Наприклад, можна використати гру «Слова на лінійці»: учні отримують аркуші паперу з написаними буквами у довільному порядку, завдання – скласти слова, розміщуючи букви в правильній послідовності, як на лінійці.

Можна також запропонувати учням вправу «Мовна асоціація»: вибираєте слово, проєктуєте його на екран, а учні мають пригадати якомога більше слів, які пов'язані з ним за значенням. Дієвою формою роботи є вправа з коригуванням помилок: напишіть на слайді речення з помилками. Учні мають їх виправити, спочатку виокремлюючи помилки, а потім правильно записуючи речення.

Рольові ігри або драматизація текстів, розігрування сценок із книг, перегляд спектаклів допоможе збагатити словниковий запас та розвинути вміння спілкування.

Тематичні вікторини чи конкурси сприятимуть розвитку пізнавальної активності здобувачів освіти. Підготуйте тести, пов'язані з правописом, лексикою чи граматиною, і проведіть онлайн-конкурс серед учнів.

Розвитку творчості та креативності допоможуть завдання на створення власних оповідань чи творів. Дайте учням можливість показати свою творчість,

пропонуючи їм написати оповідання, вірші чи навіть пісні українською мовою. А потім проведіть онлайн-презентацію творчих робіт.

Ці методи можна комбінувати, адаптувати та розвивати, враховуючи потреби та інтереси здобувачів освіти.

Стан інформатизації дозволяє вчителю використовувати онлайн-ресурси для читання: електронні книги, онлайн-журнали або блоги для підвищення рівня розуміння тексту та розвитку читацьких навичок.

Доцільним на сучасному етапі розвитку суспільства є використання програм для вивчення мови: додатки або програми, що допомагають вивчати нові слова, вирази та правила мови через інтерактивні завдання та ігри. Комп'ютерні програми можуть бути надзвичайно корисними для вивчення мов.

Онлайн-ресурси та мобільні додатки:

- Duolingo: графічна та інтерактивна платформа для вивчення мов;
- Babbel: програма з фокусом на розмовній мові та практиці;
- Rosetta Stone: використовується для імітації способу, яким ви вивчаєте рідну мову в дитинстві;
- Memrise: зосередження на запам'ятовуванні слів та фраз через візуальні асоціації;

- Anki: додаток для повторення слів за допомогою системи флеш-карток;

Відео- та аудіо-ресурси:

- YouTube: канали для вивчення мов, які пропонують уроки, розмовні практики та відео на різноманітні теми;
- Podcasts: аудіо-програми для вивчення мов, які можна слухати під час подорожі або під час роботи.

Інтерактивні платформи:

- iTalki: сервіс для знаходження онлайн-викладачів для індивідуальних уроків;
- Tandem: додаток, що дозволяє знаходити співрозмовників для практики.

Розширені програми:

- Language Learning with Netflix: розширення для Netflix, яке додає субтитри та інші корисні функції для вивчення мови;
- Clozemaster: гра, яка допомагає вивчати мову через контекстні речення.

Кожна програма має свої переваги та може підходити для різних типів уроків. Комбінування декількох із них може бути найефективнішим способом вивчення мови.

За допомогою відеоконференційних платформ можна організовувати онлайн-уроки, під час яких можна використовувати інтерактивні дошки, спільно редагувати текст чи виконувати групові завдання. Використання відеоконференцій на уроках української мови може бути корисним із різних поглядів. Пропонуємо кілька способів, якими можуть допомогти:

- візуальна демонстрація: використання відео дозволяє показати тексти, літературні твори або правопис слова у реальному часі. Це може полегшити розуміння матеріалу для учнів;
- запрошення гостей: учителі можуть запросити письменників, лінгвістів або експертів у сфері української мови для виступів або дискусій через відеоконференції. Це може надати учням унікальну можливість поспілкуватися з професіоналами в обраній галузі;
- групова робота: спільні проекти, обговорення або групові завдання можна легко організувати через відеоконференції, дозволяючи учням працювати разом, навіть якщо вони знаходяться в різних місцях;
- практичні завдання: використання відео може допомогти при вивченні вимови, інтонації та акценту української мови. Вчителі можуть надсилати відеоматеріали для аналізу чи домашніх завдань;
- культурне сприйняття: з відеоконференціями можна показати учням відео про українську культуру, традиції, музику та інше, що допоможе збагатити їхнє розуміння мови через контекст;

- дистанційне навчання: враховуючи сучасні тенденції, відеоконференції можуть стати ефективним інструментом для дистанційного навчання та взаємодії з учнями, особливо коли доступ до класу обмежений.

В останні роки внаслідок запровадження карантинних заходів, а потім у зв'язку з воєнним станом освітній процес у більшості регіонів здійснюється за допомогою технологій дистанційного або змішаного навчання. Дистанційне навчання через онлайн сервіси й платформи теж може бути дуже ефективним. Є багато інструментів, які можуть забезпечити цю можливість. Наприклад:

- платформи для відеоконференцій: Zoom, Google Meet, Microsoft Teams дозволяють проводити уроки у режимі реального часу, спілкуватися, демонструвати матеріали та записувати уроки для подальшого перегляду;

- системи управління навчанням (LMS): Moodle, Canvas, Blackboard - це онлайн-платформи, які дозволяють вчителям завантажувати матеріали, створювати тести, надавати завдання і взаємодіяти зі здобувачами освіти;

- інтерактивні дошки: Padlet, Jamboard, Miro – це інструменти, які дозволяють спільно працювати над проектами, створювати мозкові штурми, ділитися ідеями;

- електронні зошити та завдання: Google Docs, Microsoft OneNote – ці інструменти дозволяють створювати електронні зошити, виконувати завдання та спільно працювати над текстами;

- відеоуроки: YouTube, Khan Academy – можна використовувати готові відеоуроки або створювати власні для навчання.

Microsoft Teams – це потужний інструмент для дистанційного навчання. Він має низку корисних функцій, які полегшують спілкування, спільну роботу і навчання на віддаленій основі:

- відеоконференції: можливість проведення онлайн-уроків або лекцій у форматі відеоконференцій. Вчителі можуть демонструвати презентації, писати на дошці, обговорювати матеріал;

- чати: створення групових чатів для обговорення матеріалу, відповідей на питання та підтримки учнів;
- спільна робота над документами: можливість спільно працювати над файлами, вносити зміни, коментувати та редагувати їх у реальному часі;
- завдання та оцінювання: створення завдань для учнів, їх здача в електронному вигляді, виставлення оцінок та зворотній зв'язок – надсилання коментарів;
- платформа для обміну матеріалами: вчителі можуть завантажувати конспекти, презентації, завдання та інші матеріали для доступу учнів;
- календар та планування: можливість створення розкладу занять, планування подій, тестів, відзначення дедлайнів;
- безпека та приватність: Teams забезпечує захист даних і конфіденційність, що є важливим аспектом при роботі з освітніми закладами та даними учнів.

Для ефективного використання Teams у дистанційному навчанні важливо організувати ресурси, тримати учнів та вчителів поінформованими про нововведення та надавати необхідну підтримку у використанні платформи.

Ці та інші інструменти дозволяють створювати гнучкі, інтерактивні та зручні умови для навчання, особливо в умовах, коли є обмеження на зустрічі в класі, що пов'язано, наприклад, з воєнним станом, безпековою ситуацією в регіоні тощо. Однак, важливо враховувати можливі технічні обмеження або проблеми зі з'єднанням, які можуть вплинути на якість уроку. Також слід враховувати приватність та безпеку при використанні відеоконференційних платформ у навчальних цілях.

Вище зазначені інструменти можуть зробити навчання української мови більш захопливим та ефективним для учнів, залучаючи їх до активної участі та покращуючи їхні знання та навички.

Висновки до розділу 2

Під час аналізу чинних навчальних програм та підручників з української мови для учнів 10-11 класів (рівень стандарту і профільний рівень) нами з'ясовано, що інформаційна компетентність є однією з ключових компетентностей, яку слід розвивати у здобувачів освіти в закладах загальної середньої освіти. Інформаційна компетентність – це здатність ефективно шукати, оцінювати, обробляти і використовувати інформацію, що включає вміння знаходити необхідну інформацію, критично оцінювати її достовірність і цінність, а також вміння використовувати цю інформацію для вирішення завдань, отримання знань або вирішення проблем. Інформаційна компетентність стає все важливішою в епоху швидкої доступності величезної кількості інформації через інтернет та інші джерела.

Здобувачі освіти старшої ланки можуть мати досить розвинене критичне мислення й активно ставити питання про те, як і чому певні речі працюють. Вони можуть бути більш критичними щодо інформації та шукати більше доказів для підтвердження своїх висновків.

Запропоновані нами методичні рекомендації до уроків української мови в 10 класі мають певною мірою доповнити основний курс методики навчання української мови, адже на вимогу сьогодення уроки української мови покликані формувати здобувача освіти як особистість, здатну самостійно здобувати інформацію, поновлювати її, коригувати та інтерпретувати протягом усього свого життя.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зауважити, що в ході виконання магістерської роботи нами здійснено дослідження сучасних інформаційних технологій як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів; розроблено методичні рекомендації щодо їх використання на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження», відповідно до першого завдання нашої роботи, нами проаналізовано сучасні інформаційні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів.

Нами виснувано, що сучасні інформаційні технології мають великий потенціал для активізації пізнавальної діяльності учнів через кілька ключових напрямків. По-перше, інтернет та електронні джерела надають учням широкий доступ до різноманітної та актуальної інформації. Це сприяє розвитку навичок самостійного пошуку, оцінки та використання інформації. По-друге, сучасні навчальні платформи, відеоуроки, вебсемінари та ігрові технології забезпечують інтерактивність у процесі навчання. Це сприяє залученню учнів до активної участі в уроках та розвитку їхнього критичного мислення. По-третє, застосування програмного забезпечення для персоналізованого навчання дозволяє враховувати індивідуальні потреби та темпи учнів, забезпечуючи більш ефективне навчання.

Важливим є також те, що графіка, відео та інші мультимедійні елементи допомагають візуалізувати складну інформацію, що сприяє кращому засвоєнню та запам'ятовуванню матеріалу.

Використання онлайн-платформ для співпраці та обміну інформацією дозволяє учням працювати в команді, обмінюватися думками та навчатися один в одного. Загалом, інформаційні технології можуть значно збагатити освітній

процес, спонукати учнів до активної участі та сприяти їхньому пізнавальному розвитку.

На виконання другого завдання дослідження нами було проаналізовано форми й методи формування інформаційної компетентності здобувачів освіти на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Варто зазначити, що загалом інформаційні технології відіграють важливу роль у вивченні мов. Існує безліч онлайн-курсів, додатків та платформ, які допомагають вивчати мови. Вони можуть містити відеоуроки, вправи на вимову, тести тощо. Аудіо та відеофайли сприяють вивченню вимови, а також допомагають засвоїти інтонацію та ритм мовлення. Інтернет дозволяє легко знаходити людей, які розмовляють мовою, яку ви вивчаєте. Через відеоконференції або спеціалізовані платформи ви можете практикувати мову в реальному часі.

Електронні словники та онлайн-перекладачі допомагають швидко знаходити значення слів, фраз та перекладати текст, сприяючи розумінню мови. Завдяки мобільним додаткам учні можуть вивчати мову в будь-якому місці та часі. Інформаційні технології забезпечують доступ до різноманітних ресурсів та інструментів, що спрощує процес вивчення мови та робить його цікавішим і доступнішим для багатьох людей.

У другому розділі «Особливості використання інформаційних технологій на уроках української мови в старших класах ЗЗСО», відповідно до третього завдання, нами розглянуто можливості й особливості використання результатів магістерської роботи в освітньому процесі ЗЗСО; подано результати анкетування серед учителів щодо обізнаності з інформаційними технологіями та можливостями їх використання на уроках української мови; результати аналізу навчальних програм, підручників, навчально-методичних посібників щодо наявності матеріалів за темою магістерської роботи.

Інформаційні технології мають величезний потенціал для застосування в освітньому процесі закладів освіти. Зокрема, ІТ дозволяють забезпечити доступ до широкого спектру навчальних матеріалів і ресурсів через Інтернет. Це можуть бути відеоуроки, електронні підручники, веб-семінари тощо. Використання ІТ дозволяє створювати інтерактивні завдання, онлайн-ігри, веб-квести тощо, що залучає учнів до освітнього процесу і сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Завдяки ІТ можливо створювати персоналізовані навчальні програми, враховуючи індивідуальні потреби та темпи навчання кожного учня. ІТ допомагають управляти розкладами, електронними журналами, системами оцінювання тощо, що полегшує роботу педагогічного колективу та адміністрації.

Однією з основних переваг ІТ в освіті є можливість здійснювати навчання дистанційно. Це особливо важливо в сучасному світі під час кризисних ситуацій, наприклад, пандемії чи воєнного стану. Використання різноманітних програм для створення мультимедійних презентацій, відео, графіки допомагає розвивати творчі навички учнів.

Проте існують і деякі виклики, пов'язані з використанням ІТ в освіті, такі як недостатня доступність до технологій для окремих учнів, необхідність навчання вчителів використанню новітніх технологій, а також питання щодо безпеки та конфіденційності даних. Загалом, ІТ мають значний вплив на освітній процес, створюючи нові можливості для навчання та розвитку учнів і сприяючи зростанню ефективності навчання та управління закладами освіти.

На виконання четвертого завдання нами з'ясовано психолого-педагогічні особливості сприймання інформації здобувачами освіти старшої ланки.

Старша ланка освіти – це період, коли учні вже мають певний досвід навчання і відчують потребу у більш складних знаннях та вміннях. Психолого-педагогічні особливості сприймання інформації в цьому віці можуть

бути досить різноманітними. Наприклад, учні старшої ланки зазвичай активніше залучаються до процесу навчання. Вони можуть виявляти більший інтерес до предметів та бажання самостійно вивчати новий матеріал.

Для старшокласників соціальний аспект відіграє важливу роль. Учні можуть більше спілкуватися з однолітками, обмінюватися ідеями та поглядами, що може впливати на їх сприйняття інформації. Індивідуальні особливості у старшій ланці освіти можуть призводити до різних способів сприйняття інформації. Деякі учні краще вчать через читання, інші – через слухання або практичне виконання завдань. Учні старшої школи є більш самостійними у своєму навчанні, більш мотивованими для досягнення своїх особистих цілей та розвитку.

Підхід до навчання у старшій ланці освіти повинен враховувати ці особливості, надаючи можливість для більшої самореалізації, стимулювання інтересу до вивчення предмета та використання різноманітних методів навчання.

З метою виконання п'ятого завдання нами запропоновано власні розробки конкретних методичних рекомендацій щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (на уроках української мови і в позакласній роботі).

Підсумовуючи, варто зауважити, що використання сучасних інформаційних технологій може значно збагатити освітній процес у закладах загальної середньої освіти. Учителю-словеснику слід використовувати інтерактивні методи та онлайн-ресурси для залучення учнів, оскільки інтерактивність підвищує зацікавленість та сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Потрібно також застосовувати програми навчання з можливістю адаптації під рівень кожного учня, використовувати мультимедійні засоби для візуалізації складних понять та процесів. Графіка, відео та інші засоби допоможуть краще усвідомлювати матеріал. Використання платформ для спільної роботи, форуми

та чати сприятимуть обміну знаннями між учнями та вчителями. Онлайн-інструменти стануть у нагоді для зручного оцінювання та надання зворотного зв'язку учням. Потрібно залучати здобувачів освіти до пошуку та аналізу інформації в мережі, вчити їх використовувати різноманітні ресурси для самостійного навчання.

Учителю-словеснику потрібно звертати увагу на контроль доступу до інформації та безпеку в мережі. Слід надати учням інструменти для безпечного використання інтернет-ресурсів, організувати заняття, спрямовані на вивчення конкретних інформаційних технологій, їх використання та розвиток.

Адміністрації закладів освіти потрібно забезпечити підтримку та навчання вчителів у використанні нових технологій. Їхнє володіння інструментами є ключовим для успішної інтеграції технологій в освітній процес. Важливо слідкувати за оновленнями технологій та методик навчання, щоб залишатися в курсі новацій та ефективних підходів у викладанні. Інтеграція сучасних інформаційних технологій в освітній процес може значно збагатити якість освіти та підготувати учнів до вимог сучасного світу.

Таким чином, матеріали магістерського дослідження можуть бути використані під час вивчення курсу сучасної української мови та методики її викладання в закладах вищої освіти, української мови в закладах загальної середньої освіти різних типів (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях), а також під час укладання спецкурсів і факультативів із сучасної української мови.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в подібному аналізі інших ключових і предметних компетентностей, які слід формувати в учнів на уроках української мови, та в розробці конкретних методичних рекомендацій щодо їх розвитку у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2018. 208 с.
2. Андреева О. В. Використання комп'ютерних технологій на уроках і у позакласній роботі. *Зарубіжна література в школі*. 2009. № 18. С. 32–34.
3. Береш О. І., Гнаткович Т. Д., Ківеждій О. В. Українська мова. 5–11 класи. Програми факультативних курсів для загальноосвітніх навчальних закладів. Ужгород : Гражда, 2015. 68 с.
4. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю.О. Жука. Київ : Атіка, 2005. С. 5–15.
5. Біляєв О. Лінгводидактика рідної мови. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
6. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 365 с.
7. Бровко О. О., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Позакласна робота з української мови і літератури : олімпіади, науково-дослідницька робота. Луганськ, 2005. 216 с.
8. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні. К. : КНЕУ, 2004. 383 с.
9. Варзацька Л. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення. Посібник для вчителя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 120 с.
10. Варзацька Л. Формування оргдіяльнісних умінь на уроках української мови в старшій школі на академічному рівні : метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2012. 144 с.

11. Васецька Л. Упровадження мультимедійних технологій у навчальний процес : проблеми й перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2019. Вип. 34. С. 30–40.
12. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів. Київ : Укр. видав. спілка, 1997. 441 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
14. Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу. *Дивослово.* 2013. № 9. С. 2–7.
15. Голуб Н. Ситуативний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі.* 2013. № 7. С. 18–23.
16. Голуб Н. Урок української мови в системі компетентнісної освіти. *Дивослово.* 2014. №6. С. 61–62.
17. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
18. Горіна Ж. Д. Методична презентація рекламних медіатекстів на освітньому web-порталі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Педагогічні науки.* 2016. № 6. С. 44–48. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpuirupp_2016_6_10 (дата звернення: 12.06.23).
19. Городенська К. Граматичний словник української мови : сполучники. Херсон : ХДУ, 2007. 337 с.
20. Горошкіна О. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.

21. Грама П. Г. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб стимулювання школярів до навчальної діяльності: зб. наук. пр. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. № 5/6. С. 30–35.
22. Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О. Словник-довідник з культури української мови. Київ : Знання, 2004. 367 с.
23. Дегтярєва Г. Застосування комп'ютерних методичних систем на уроках української мови та літератури. *Дивослово*. 2010. № 4. С. 2–4.
24. Дегтярєва Г. А. Концептуальна модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2016 № 5. С. 19–26.
25. Демська-Кульчицька О. Базові поняття корпусної лінгвістики. *Українська мова*. 2003. № 1. С. 40–46.
26. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Дивослово*. 2017. № 3. С. 76–81.
27. Дідук Г. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5–7 класах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 80 с.
28. Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах : Навчальний посібник. Київ, 2008. 243 с.
29. Дубок Т. В. Інноваційно-комунікаційні технології при викладанні мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. № 2. С. 2–6.
30. Дудка І. С. Використання мультимедійних технологій у процесі навчання. *Завуч*. 2008. № 31. С. 10–12.
31. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.

32. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
33. Єргіна О. В. Сучасний урок і мультимедійні технології: досвід і перспектива. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2008. № 2. С. 12–14.
34. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ у дистанційному навчанні учнів з функціональними обмеженнями. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. Вип. 16. С. 75–82. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo_2013_16_11. (дата звернення: 19.06.23).
35. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2023/2024 навчальному році URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>. (дата звернення: 19.06.23).
36. Капелюшний А. О. Стилiстика й редагування : Практичний словник-довiдник журналіста. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.
37. Караман С. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. Вип. 50. С. 87–97.
38. Караман С. Зміст і технологія навчання української мови в гімназії : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2000. 36 с.
39. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.
40. Караман С. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / колектив авторів М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

41. Ковальова Т. В. Великий тлумачний словник української мови. Харків, «Фоліо», 2005. 767 с.
42. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль : Астон, 2005. 204 с.
43. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Пед. газета*. 2002. Січень (№ 1). С. 4–6.
44. Корицька Г. Активізація пізнавальної активності учнів на уроках української мови та в позаурочній діяльності шляхом використання веб-технологій. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ»* (м. Вінниця 8-9 листопада 2017 року). URL : <http://konferencia.voipopp.vn.ua/www/index.php>. (дата звернення: 19.05.23).
45. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 250 с.
46. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українська лінгводидактика в іменах : словник-довідник. Львів, 2011. 237 с.
47. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українські лінгводидакти крізь призму часу : словник-довідник. Львів : ПАІС, 2009. 168 с.
48. Кочан І., Захлюпана Н. Словник-довідник із методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
49. Кращі позакласні заходи з української мови та літератури. Випуск 1. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 171 с.
50. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.

51. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку з української мови в основній школі : дис. ...доктора пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
52. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі : теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
53. Лучкіна Л. В., Садовнікова О. П. Стимулювання студентів-філологів до вдосконалення мовленнєво-творчих умінь як складової підготовки вчителя-словесника. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 11. 2008. С. 151–154.
54. Лященко М. Формування мовленнєвої компетенції засобами використання комп'ютерних та мультимедійних технологій на уроках української мови. *Українська мова та література*. 2011. № 8. С. 7–11.
55. Макашова Ю. Як підготувати людину до життя в інформаційному суспільстві?: комп'ютерні технології на уроках української мови та літератури. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 11. С. 6–15.
56. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 449 с.
57. Манако А. Ф. Інструментальні та прикладні засоби комп'ютерної технології навчання української мови : дис. ... канд. техн. наук. Київ, 1995. 130 с.
58. Мартінек С. В. Український асоціативний словник : У 2 т. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 546 с.
59. Меженко Ю.С. Великий орфографічний словник сучасної української мови. Донецьк : БАО, 2008. 1184 с.

60. Мельничайко О. Рідна мова. Комунікативні вправи : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 48 с.
61. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
62. Морзе Н. В. Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 6. С. 10–14.
63. Наумчук М. М., Лушпинська Л. П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2003. 243 с.
64. Національна перспектива розвитку освіти України у ХХ столітті. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.
65. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003) : словник. Харків, 2004. 136 с.
66. Нікуліна А. С., Максименко Ю. Б. Інноваційні педагогічні технології навчання професії. Донецьк : ООО «Норд Комп'ютер». 2005. 385 с.
67. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 19.08.23).
68. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Офіційне видання Міністерства освіти й науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 29.06.23).
69. Новий орфографічний словник української мови : Граматика в таблицях / ред. О. П. Івакін та ін. 2-е вид., стереотипне. Київ : Вид. «Аконіт», 2003. 414 с.
70. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: навчальний посібник для студентів пед. вузів / Є. С. Полат,

- М. Ю. Бухаркін, М. В. Моїсеєва, А. Є. Петров. М. : Академія, 2000. 272 с.
71. Омельчук С. А. Усі уроки української мови. 5 клас. Харків : Основа, 2009. 478 с.
72. Остапенко Н. Технологія сучасного уроку з української мови : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
73. Остапенко Н., Симоненко Т., Руденко В. Технологія сучасного уроку рідної мови : навчальний посібник. Київ, 2012. 216 с.
74. Паламарчук В. Ф., Даниленко Л. І. Тенденції розвитку інноваційних процесів у вищій освіті України у контексті Європейського вибору. *Післядипломна освіта в Україні*. 2004. № 1. С. 39–43.
75. Пентилюк М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2006. 134 с.
76. Перова С. В. Розвиток ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах : автореф. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2012. 20 с.
77. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови (теоретичний аспект) : навч. посіб. Харків : Основа, 1995. 240 с.
78. Плиско К. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків : ХДПУ, 2001. 115 с.
79. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : АСК, 2007. 144 с.
80. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. Київ : Шкільний світ, 2007. 112 с.
81. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

82. Пояснювальна записка до навчальної програми з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) URL: https://rada.info/upload/users_files/02146959/44622971dc7d96388e6bbe9dbc9b18d47.pdf (дата звернення: 29.06.23).
83. Практикум з методики навчання української мови / за редакцією М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
84. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
85. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови. 8-11 класи / за заг. ред. К. В. Таранік-Ткачук. Київ: Грамота, 2012. 272 с.
86. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 215 с.
87. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с.
88. Семеног О. Ефективні технології навчання у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців: монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 376 с.
89. Семеног О. М., Земка О. І. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика. Монографія. Суми : Ніко, 2014. 286 с.
90. Семеног О. Українська лексикографія у школі: діалог особистостей: навч.-метод. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 144 с.
91. Семеног О., Грищенко О. Інтегративні основи розвитку педагогічної майстерності вчителя гуманітарних дисциплін: посібник. Київ, 2015. 217 с.

92. Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності учителя української мови та літератури в умовах особистісно орієнтованого навчання : навч.-метод. посібник. Донецьк : Каштан, 2008. 193 с.
93. Симоненко Т. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія. Черкаси : Вид. Вовчок О. Ю., 2006. 328 с.
94. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад.: Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сjuta та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
95. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
96. Сучасний орфографічний словник української мови. Харків : Школа, 2009. 1024 с.
97. Сучасний орфографічний словник. 50 000 слів : для школярів, абітурієнтів, студентів, викладачів. Харків : Промінь. 2001. 672 с.
98. Ткачук О. Наратологічний словник. Т. : Астон, 2002. 174 с.
99. Тлумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика : Близько 60 000 слів / уклад. Л. Боярова, Г. Губарева, О. Дудка та ін. ; за заг. ред. проф. В. С. Калашника. Харків : ФОП Співак Т. К., 2009. 960 с.
100. Тлумачний словник української мови : 14 000 сл. / укл. Т. Ковальова. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.
101. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11-й клас. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407)). *Дивослово*. 2018. №7–8. С. 2-15. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni->

- programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv. (дата звернення: 29.06.23).
102. Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11-й клас. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. *Дивослово*. 2018. №7-8. С. 32–60. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. (дата звернення: 29.06.23).
103. Український орфографічний словник : Орфогр. словн. укр. мови: Близько 143 000 слів / уклад.: М. М. Пещак та ін. 3-е вид., переробл. і доповн. Київ : Довіра, 2002. 1006 с.
104. Уліщенко А. Застосування інформаційних технологій у навчанні мови та літератури : методичний посібник. Харків : ХОНМІБО, 2006. 96 с.
105. Формування критичного мислення на уроках української мови : монографія / за заг. ред. Дороз В. Ф. Київ : Освіта України. 2008. 336 с.
106. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 197 с.
107. Фурсова Л. Інтегровані уроки мови й літератури : проблемний підхід. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 224 с.
108. Холявко І., Кухарчук І., Лучкіна Л., Марєєв Д. Українська мова за професійним спрямуванням : практикум : навчальний посібник. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2021. 133 с.
109. Шарко В. Д. Сучасний урок : технологічний аспект / посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.
110. Якиманська І. С. Розробка технології особистісно-орієнтованого навчання. *Питання психології*. 1995. № 2. С. 31–34.

Анкета для вчителів української мови

Шановний/а колего! Звертаємося до Вас як до кваліфікованого фахівця з проханням допомогти в науковому дослідженні, мета якого полягає в дослідженні сучасних інформаційних технологій як засобу активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти; розробці методичних рекомендацій щодо використання ІТ на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти. Просимо Вас відповісти на запитання анкети, підкресливши ту відповідь, яка, на Вашу думку, є правильною, чи запропонувати власний варіант відповіді. Запевняємо, що результати моніторингу розголошенню не підлягають і будуть використані лише в магістерському дослідженні. Анкета є анонімною.

Дякуємо за співпрацю!

1. Чи використовуєте Ви засоби інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у педагогічній діяльності:

- а) так;
- б) ні;
- в) Ваш варіант відповіді _____

2. Чи проходили Ви підготовку та підвищення рівня кваліфікації щодо впровадження та використання ІКТ?

- а) так;
- б) ні;
- в) Ваш варіант відповіді _____

3. Якою літературою Ви користуєтеся під час самонавчання з ІКТ?

Ваш варіант відповіді _____

4. Оцініть, будь ласка, свою готовність до використання ІКТ в професійній діяльності:

- а) не володію комп'ютерними технологіями, не бачу необхідності використання ІКТ в своїй роботі;
- б) не використовую ІКТ в силу різних обставин, але розумію їх необхідність;
- с) володію елементарними навичками роботи з ІКТ, але використовую епізодично;
- д) систематично використовую ІКТ в своїй педагогічній діяльності;
- е) удосконалюю форми та методи роботи з використання ІКТ;
- ф) володію на високому рівні та навчаю інших.

5. Які труднощі виникають у здобувачів освіти під час використання ІТ на уроках у ЗЗСО?

Ваш варіант відповіді _____

6. Оцініть, будь ласка, свої потенційні можливості роботи за комп'ютером:

- а) відчуваю страх перед комп'ютерною технікою, не вірю в свої сили і здібності;
- б) не впевнений, що зможу засвоїти комп'ютерні технології;
- с) відчуваю певні труднощі, але впевнений що зможу, якщо прикладу певні зусилля і старанність;
- д) впевнений в своїх можливостях і відчуваю певні почуття задоволення під час досягнення успіхів у засвоєнні та використанні ІКТ;
- е) не сумніваюсь в своїх можливостях, маю досвід роботи з ІКТ, можу поділитися досвідом з іншими вчителями.

7. Ви користуєтеся ІКТ на уроці:

- а) під час викладання нового матеріалу (демонстраційно-енциклопедичні програми, презентації тощо);

- b) як засіб визначення рівня навчальних досягнень учнів;
- c) як засіб моніторингу навчального процесу;
- d) проведення віртуальних лабораторних робіт із використанням навчальних комп'ютерних програм;
- e) закріплення навчального матеріалу (тренінги, лабораторні роботи тощо);
- f) самостійна робота учнів із використанням диференційного підходу у підборі завдань (енциклопедії, розвиваючі програми тощо);
- g) тренування конкретних здібностей учнів (увага, пам'ять, мислення тощо);
- h) проведення інтегрованих уроків із використанням методу проєктів, результатом яких буде створення Web-сторінок, проведення телеконференцій тощо;
- i) використання сучасних Інтернет-технологій;
- ж) не використовую, не маю достатніх навичок;
- к) не використовую, не маю часу, підготовка уроків з ІКТ займає багато часу;
- л) не використовую, не маю доступу до комп'ютерного класу на своїх уроках;
- м) не використовую, недостатньо електронного контенту, ЕЗНП та ресурсів;
- п) не використовую, маю лише один комп'ютер у класі, але цього недостатньо для ефективної навчальної діяльності учнів.

8. Який вплив на учня, на Вашу думку, має використання ІКТ?

- a) сприяє підвищенню пізнавального інтересу до предмета;
- b) сприяє зростанню успішності учнів із предмета;
- c) дозволяє учням проявити себе в новій ролі;
- d) формує навички самостійної продуктивної діяльності;
- e) сприяє створенню ситуації успіху для кожного учня;
- f) практично ніяк не впливає;
- g) відволікає учня від уроку.

9. Який вплив на Вашу педагогічну діяльність має використання ІКТ?

- a) дозволяє економити час на уроці;
- b) дозволяє збільшити глибину занурення в матеріал;
- c) підвищує ефективність уроку;
- d) дозволяє здійснювати індивідуальний підхід у навчанні;
- e) дозволяє інтегрувати вивчення предметів;
- f) дозволяє реалізувати дослідницькі та проєктні технології у навчанні;
- g) заважає моїй педагогічній діяльності;
- h) відволікає учня від уроку.

10. Якими загальнодоступними Web-ресурсами з навчально-методичними матеріалами Ви користуєтесь?

Ваш варіант відповіді _____

Щиро дякуємо за співпрацю!